

RATNICI BEZ UNIFORME

Dario BELINCONA i Franc GUSTINČIĆ

Privatne vojne kompanije su po broju pripadnika na drugom mestu u Iraku. Brinu se ne samo o bezbednosti osoblja nekih preduzeća ili koalicionih snaga nego obavljaju i vojne zadatke. Kakve su to agencije plaćenih vojnika i šta se od njih može očekivati?

N

AOČARI ZA SUNCE, KOŠULJA SA CVETNIM DEZENOM

i M16 na ramenu; to su zaposleni u organizacijama koje se bave obezbeđenjem u opasnim zonama. Lišeni u potpunosti šarma koji su imali plaćeni vojnici masovno angažovani u «lokalnim» ratovima od pedesetih do osamdesetih godina prošlog veka. Da bi se regrutovao plaćeni vojnik u ono vreme, bilo je neophodno odlaziti u sumnjive kafiće, obraćati se ljudima iz najnižih društvenih slojeva i svesno kršiti mnoge odredbe krivičnog zakona. Onaj kome su danas potrebne usluge neke privatne vojne kompanije (PVK), može slobodno da potraži na Internetu i izabere jednu od mnogobrojnih ponuda, koje ne daju više ogrubeli narednici što na dušak ispijaju flaše piva između Londona i Marseja, nego ozbiljne, zvanično registrovane firme. Štaviše, taj trošak moguće je izuzeti iz osnovice za porez.

Iračku scenu su za kratko vreme ispunili novi protagonisti koji su postali slavni zahvaljujući televizijskim kamerama specijalnih izveštača: «operateri za obezbeđenje», koje na terenu raspoređuju «menadžeri rizika» garantujući, uz honorar, spokojnost osobama i preduzećima koja učestvuju u deljenju kolača zvanog rekonstrukcija Iraka. Humanitarne organizacije često se obraćaju privatnim kompanijama radi obezbeđenja svojih sedišta i konvoja.

Iz ovih razloga, na iračkoj teritoriji, drugo mesto po broju vojnika zauzima privatna vojska¹ ili, bolje rečeno, vojska koju čine privatne kompanije za bezbednost. Prema podacima vlasnika PVK "Custer Battles" (da li biste ikada poverili svoje preduzeće kompaniji «Casterove bitke»), gospode Skota Kastera i Majkla Betlsa, u Iraku ima oko trideset hiljada privatnika koji se bave obezbeđenjem i ne samo time.

¹ P. W. Singer, "Warriors for hire in Iraq", Salon, www.salon.com), 15/4/2004. str. 28

Uz puščane cevi plaćenih vojnika koji rade za PVC, tu se nalazi i veliki broj tzv. *contractorsa*, preduzeća koja su zadužena za pranje, kuvanje, prevoz, održavanje i sve druge aktivnosti za potrebe američkih trupa. Oni su, kao i vojnici, izloženi opasnostima i neizvesnosti u situaciji koja postaje sve teža. Pod administrativnom upravom *outsourcinga*, tojest službe pod ugovorom, obavljaju sve one važne zadatke koje američke snage ne uspevaju da obave usled nedovoljnog broja ljudi.

2. Prisustvo ogromnog broja plaćenih revolveraša (*hired guns*) i onih koji se bave bezbednošću uopšte uslovljeno je veoma složenom situacijom u Iraku posle okončanja rata. Od maja prošle godine, otkako je predsednik Buš proglasio jednostrani prekid vatre, uz velike teškoće otpočeo je proces *State-buildinga*, obnove proizvodnih aktivnosti, rekonstrukcije infrastrukture, osnivanja novih institucija na iračkoj teritoriji. Uprkos tome, još nije ostvaren stepen sigurnosti neophodan da bi se omogućila obnova društvenog i ekonomskog života. Snage koalicije su u velikoj meri angažovane u suprotstavljanju i gušenju ustaničkih pobuna, koje su sve masovnije i zahvataju sve veći broj teritorija. Posle početnih napada nalik «ubodu čiodom» ubrzo su usledili napadi protiv vojnika koalicije, a potom i upadi u nova sedišta iračkih institucija, zatim atentati na strane državljane i najzad otmice ljudi kojima su direktno ugroženi predstavnici privatne bezbednosti.

Ispostavilo se da je nemoguće ostvariti kontinuirani nadzor nad veoma velikom teritorijom sa osetno povećanim brojem ustanika, pogotovo što su koalicione snage odlučile da se koncentrišu u zaštićenim bazama, prepuštajući patrolama da se bore protiv pobunjenika. U situaciji krajnje neizvesnosti, aktivnost PVK postaje sve važnija i opasnija. Kako su često bili primorani da se suprotstave pobunjenicima, znači da su postali njihova najneposrednija meta.

Opšte uzev, sve veći broj preduzeća zainteresovanih za ovu teritoriju i logističkih aktivnosti neophodnih da bi im se obezbedio rad, pogotovu onih koja imaju ugovore sa američkom armijom i ulaze u sastav lanca snabdevanja, a i otvaranje gradilišta, otežalo je rad na obezbeđenju pojedinaca i dobara uslovljavajući znatno povećanje potražnje za PVK te, samim tim, i poskupljenje njihovih usluga. Američka privatna vojna kompanija "Blekvoter", na primer, nudi svoje ljude po ceni od 1.200 do 2.000 dolara dnevno, za državajući pri tom polovinu za sebe. Sume mogu biti i znatno manje, posebno ako je reč o lokalnim «iznajmljenim revolverašima» («*hired guns*») ili onima koji potiču iz zemalja u razvoju. Kompanija "Erinys" koja je angažovala više od četrnaest hiljada Iračana za nadgledanje naftnih izvora i naftovoda plaća im oko 150 dolara mesečno. Na isti način, bivši vojnici čileanskih specijalnih jedinica ili čuveni nepalski gurka vojnici, vojnici britanske kraljice, za sličan posao dobijaju 3.000 dolara mesečno, ali je zato telohranitelj koji ne pripada specijalnim jedinicama primoran da se zadovolji znatno manjim su-

² Podaci koje navodimo preuzeti su iz brojnih intervjua sa direktorima raznih privatnih vojnih kompanija, objavljenih u američkoj, engleskoj i australijskoj štampi tokom 2003. i 2004.

mom². Na osnovu procene koja se zasniva na prometu jedne od najznačajnijih kompanija ove vrste, poslovi privatnih vojnih kompanija u svetu premašuju sumu od sto milijardi evra.

U situaciji rastuće nesigurnosti i konfuzije naručioci usluga najpre traže fizičku zaštitu. Zbog znatno povećane tražnje, neke beskrupulozne kompanije u prilici su da angažuju, ili su već angažovale, nedovoljno obučeni personal koji upravo stoga nije u stanju da obezbedi odgovarajući nivo zaštite. Podstaknuti saznanjem o sve većem obimu posla, u potrazi za zaradom, mnogi ljudi, među kojima i oni sa neodgovarajućim iskustvom, obreli su se u Bagdadu. Kako obaveštava američki nedeljnik *Tajm*, kompanija "Blekvoter" pre nego što ih pošalje na ratište obavlja u smanjenom obimu obuku novih vojnika. Ne treba pri tom izgubiti iz vida da najveći broj njihovih vojnika dolazi iz redova specijalnih jedinica. U odredu od trista "zelenih beretki" najmanje četrdeset je već podnelo zahtev za pre vremenu penziju da bi mogli da se zaposle u privatnim kompanijama, koje im, u najgorem slučaju, obezbeđuju dvostruko veću sumu od državne plate. To je prava pravcata podvala državi pošto plaća dva puta: svaki pripadnik "zelenih beretki" koji je prošao obuku od najmanje 18 meseci poreske obveznike je već koštao oko 257 hiljada dolara, a potom biva «iznajmljen» za svotu koja je trostruko veća od plate koju je prethodno dobio.

Drugi i potpuniji stepen obezbeđenja, kako bi se izbegle i smetnje i nesporazumi u uzavrelim zonama, trebalo bi da se ostvari usklađivanjem velikog broja akcija i inicijativa koje se na terenu istovremeno preduzimaju, a pre svega zahvaljujući prenošenju obaveštenja koja su često osetljivog karaktera i moraju ostati tajna. Štaviše, i opasnost da neko bude pogođen nekim «prijateljskim» hicem (*friendly fire*) utoliko je veća ukoliko je veći broj ljudi na terenu, a posebno ukoliko oni ne nose lako prepoznatljive uniforme.

U dnevnim izveštajima o gubicima, koje saopštava američka vojska u korist i za potrebe medija, nisu predviđeni podaci o žrtvama iz redova «najamnih vojnika». I u slučaju da je reč o većim ciframa, ta se vest obično ne saopštava. Ili se koristi pogodbeni način kao prilikom pominjanja 80 ljudi, regrutovanih u Americi, a zaduženih za bezbednost, koji su najverovatnije poginuli tokom prvih dvanaest dana aprila. Među njima su i oni nesrećnici iz Faludže, čija su osakaćena tela slučajno otkrili predstavnici medija. Njihov ukupan broj odgovarao bi broju sedamdeset, dakle broju vojnika poginulih usled zaoštavanja sukoba sa ustanicima, što je podatak koji je dao general Kimit, portparol koalicije. Drugi izvori, koje nije moguće proveriti, navode da je broj žrtava «privatnih» vojnika dvostruko veći od onih u uniformama. Ovi podaci, inače, čine se sasvim prihvatljivim ako se pomisli na teškoće i izolovanost na koje su najamnici primorani. Potpuno je jasno da ustanici ne prave razliku između vojnika i civila, posebno otkako su taoci postali veoma privlačno sredstvo za skretanje pažnje publike koja prati medije.

3. Prošlo je vreme prisećanja na zlokobne fizionomije vojnika avanturista, tužne ostatke iz perioda afričkog oslobađanja od kolonijalizma. Kompanije za bezbednost upi - nju se danas da dokažu kako su ljudi čije usluge nude dostojni poverenja, visoko profesionalni i veoma rigorozni u izvršenju obaveza u vezi sa obezbeđenjem. Opis je veoma jasan i svodi se, ukratko, na uspešnu veštinu samoodbrane bez suvišne agresivnosti.

Ali, ono što se događa na pravom ratištu, gde su, često, bez ikakve razlike, svi uključeni, znatno je složenije nego što se obično opisuje. Tako je u oblasti Faludže potvrđeno da su ljudi iz "Blekvotera" učestvovali u borbama i u spasavanju nekih ranjenih marinaca.

Uopšteno govoreći, izgleda da je teška situacija podstakla na stvaranje prećutnog, ali sve efikasnijeg lanca ispomoci među različitim privatnim vojnim kompanijama na terenu, koje jedne drugima upućuju hitne pozive i pružaju pomoć u najtežim trenucima. Ipak, čini se da je angažovanje ovih lica, s obzirom na njihov pravno nedefinisan status, vremenom postalo sve nepouzdanije. Oni su neko ko deluje a nije pod vojnom nadležnošću, odnosno ne odgovara pred ratnim sudom, te bi otuda za njega trebalo da bude nadležno lokalno sudstvo. Kompanije se trude da izbegnu ovu poslednju obavezu koja je, svakako, kad je reč o Iraku, nedovoljno čvrsta, posebno kada je naručilac neka institucija ili neko povezan sa američkom vladom ili privremenom iračkom administracijom. Pravila angažovanja, čiju primenu preporučuju kompanije, podređena su različitim zadacima koje Oružane snage određuju tokom operacija na terenu a, u najboljem slučaju, mogu da ponude poneki element za pojedinačnu samokontrolu operatera.

Nedavni irački događaji ponovo su otvorili raspravu o angažovanju plaćenih vojnika. Prvi dokaz koji privatne kompanije koriste i stalno ponavljaju u odbrani svoje aktivnosti pred onima koji ih klevetaju, jeste činjenica da nije reč o plaćenicima, insistirajući na profesionalnijim terminima, kao što su «asistenti za bezbednost», «privatni stražari», «menadžeri opasnosti». Ne prihvataju naziv nezvanična vojska ili paravojska (*unofficial army*) pre svega zato što, kako tvrde, ne zamenjuju redovne vojnike, pribegavaju pasivnoj odbrani i odvrtačaju protivnika. Ipak, još jednom moramo da pomenemo "Blekvoter" – postoje svedočenja o aktivnom učešću njihovih ljudi u borbama. Znači, činjenično stanje nije u skladu sa izjavama. Na primer, 4. aprila 2004. neregularne milicije upale su u komandu američkih snaga u Nadžafu, a uspeli su da ih savladaju komandosi kompanije posle borbe koja je trajala oko četiri sata. Portparol Odeljenja za odbranu izjavio je da ne postoje vojni izveštaji o događaju, «pošto nisu bili prisutni vojnici»³.

4. Veliki broj međunarodnih kompanija, ali i manje firme koje posluju u oblasti bezbednosti otvorile su svoja predstavništva u Bagdadu, što je posledica procvata do ko -

³ "Prvi dokazi o učešću plaćenika 'Blekvotera' u operacijama protiv šiita i sunita u Iraku", *Washington Post*, 6/4/2004.

Italijanski prevod na sajtu www.decoder.it

⁴ Najmanje polovina privatnih vojnih kompanija ima sedište na teritoriji Britanije ili je među zaposlenima veliki broj Britanaca.

ga je došlo u njihovoj delatnosti na opasnoj iračkoj teritoriji⁴. U stvari, još pre nekoliko godina u Americi je nastupio pravi bum u pogledu broja ponuda ove vrste i broj državnih ugovora sa privatnim kompanijama se udesetostručio u odnosu na 1991. Uz to, pre dvadeset godina je takvih kompanija je bilo jedva desetak, dok ih sada ima preko trideset.

Tržište se dakle u znatnoj meri izmenilo, pretvarajući male firme koje su osnovali bivši pripadnici specijalnih jedinica u velike kompanije, i to zahvaljujući tome što ih kupuju i rekapitalizuju važne korporacije angažovane u nekoj sasvim drugoj delatnosti. Takav je slučaj kompanije "Vinnell" specijalizovane za formiranje i obuku lokalnih vojski, koju je otkupila "Northrop Grumman", kao i slučaj preuzimanja poznate firme "DynCorp" od "CSc". Značajno je i to što je "L3 Communications" kupio "Mpri kompaniju", koja je devedesetih godina obučavala novonastalu hrvatsku vojsku. Raspoložujući novim potencijalima, ove kompanije su danas u mogućnosti da svojim klijentima pruže usluge u bilo kojoj opasnoj ili ratnoj zoni. Cena «isporučene robe» može da poraste od 10 do 25 odsto.

Glavna i izrazita razlika između privatnih vojnih kompanija i nekadašnje plaćeničke vojske sastoji se u različitosti usluga. Sigurno je da one ne nude «bitke po sistemu ključ u ruke», već uglavnom široki dijapazon specijalizovanih usluga, kao što su vojna obuka, fizička zaštita lica, nadzor nad infrastrukturama «globalne» zaštite (organizaciona i informatička), obaveštajne usluge, razminiranje.

Posebno su značajne firme koje obavljaju usavršavanje i specijalističku obuku, kao kompanija "DynCorp", koja obučava obnovljenu iračku policiju. S tim u vezi, u vreme ulaska Amerikanaca u Bagdad, ona je, u ime države, objavila konkurs za prijem novih ljudi u policiju: skoro hiljadu službenika čiji će zadatak biti da učestvuju u uspostavljanju reda i pravnog sistema u Iraku.

Prisustvo privatnih vojnih kompanija, s jedne strane, podrazumeva preuzimanje dela obaveza savezničkih trupa (dovoljno je da se pomisli na sigurnost i bezbednost izvora nafte i sedišta privremene koalicione vlasti – Coalition Provisional Authority), ali je za to, s druge strane, doprinelo i nastanku problema, posebno u odnosima sa civilnom populacijom. Među privatnim vojnicima ima profesionalaca visokog kalibra, ali ima i «likova koji idu naokolo sa oružjem, nalik na kauboje», izjavio je jedan Britanac, komandir jedne čete «privatnika». U pismu supruzi, koje su prenele mnoge američke i evropske novine, bivši vojnik, koji učestvuje u radovima na rekonstrukciji Iraka, napisao je: «Disciplina jedinica iz dana u dan postaje sve gora (...) Umesto profesionalnih vojnika ovde imamo čopor nadzornika i kauboja koji besomučno juraju po ulicama.» Napisao je još i: «Uperili su oružje u mene i izvredali me ne bih li se sklonio», kaže jedan zaposleni u obaveštajnoj službi i dodaje: 'Zamislite šta bi mogli da pomisle ljudi iz Faludže»⁵.

⁵ M. Dufy, "When Private Armies Take to the Front Lines", *Time*, 12/4/2004.

Spisak privatnih kompanija koje su aktivne u Iraku, u oblasti obezbeđenja:
Ama Associated Ltd (GB)
Airscan (USA)
Armour Group (GB) (štite Halibarton sa 600/700 gurki)
Blackwater Security Company (USA) (prati Bremera)
Control Risk Group (GB)
Custer Battles (USA) (štite međunarodni aerodrom u Bagdadu)
DynCorp Inc (USA) (otkupio je 2003. Csc-Computer Sciences Corp)
Erinys Irak Ltd (GB/USA) (1.500 ljudi, plus 14.000 Iračana, sa 100 terenskih menadžera)
Generic (GB) (deluje u oblasti Basore)
Global Risk Strategies (GB) (štiti Cpa i Usaid sa 1.000-1.200 ljudi, 500 Gurki i Fidžijanaca)
Grand Lake Trading 46 (SA) (zapošljava 1.500 Južnoafrikanaca)
Meteoritic Tactical Solutions (SA)
Hart Group Ltd (GB)
Kroll Inc (USA)
Isi Group (Iraq)
Janusian Security Risk Management (GB) (prati zvanične delegacije)
Mpri (USA), otkupio je L3Coms
Northbridge Services Ltd (GB)
Olive Security Ltd (GB)
Pilgrims (Seychelles/GB)
Rubicon International (GB)
Summer Int'l Security (Irak) (pod kontrolom DynCorp)
• The Steele Foundation (USA) (500 ljudi)
• Triple Canopy Inc (USA)
Vinnel (USA), (otkupio je Northop Grumann)

3. Poslovi u oblasti obezbeđenja u Iraku, koji su naveli jedne novine da smisle iro - ničnu igru rečima «*coalition of the billing*», zbog velikog broja učesnika (18 000 - 20 000 hiljada) odlučujući su pokazatelj prividnog ekonomskog paradoksa, po kojem rizik stvara veće mogućnosti zarade, ali i potrebu da se nestabilnim «posleratnim» procesom tranzicije upravlja na menadžerski i efikasan način. Upravo je velika ekspanzija aktivno - sti privatnih vojnih kompanija, u političko strateškom smislu, znak specifičnog napretka u oblasti obezbeđivanja, koje ne samo da se privatizuje nego postaje i sve značajnije u sektorima u kojima država ima sve manji uticaj. Ono deluje u oblastima od posebnog interesa, rukovodeći se logikom kojom se upravlja preduzećima.

Osim borbe za preživljavanje svakog pojedinačnog operativca u današnjem Iraku, upravo zahvaljujući pojmu «zaštita interesa preduzeća», nazire se koliko će ubuduće bi - ti opasno korišćenje oružja u privatne svrhe. Afirmisanje jednog ovakvog pojma, uz do-

prinos stvaranju nove vrste operativaca i rukovodilaca ili menadžera, moglo bi ubuduće u velikoj meri da prevaziđe obim *outsourcinga*. Posmatrano iz te perspektive, oni koji se bave bezbednošću deluju sve više kao «unajmljeni», a proizvod koji štite uključuje ne samo ekonomsku cenu nego i njihove potencijalne operativne sposobnosti, prepuštajući kompaniji da njima slobodno raspoláže na međunarodnom planu.

Preveli: Branka i Radoje Novaković